

ARİSTOTELES’TE ETİK VE POLİTİKA ARASINDAKİ İLİŞKİ

Sevil BİRBİLEN¹

Antik Yunan felsefesinde etik ve politika öğretilerini sistematik bir şekilde ele alan Aristoteles’te, bu iki alan insan felsefesinin temelini oluşturur. Her ne kadar etik ve politika kavramları birbirinden farklı olarak belirtilse de aslında bu iki alan birçok bakımdan birbirine benzerdir. Etik ve politik üzerine olan soruşturmasında Aristoteles; insan için iyi nedir, en iyi yaşam (mutluluk) nedir, mutluluk nasıl mümkündür gibi benzer sorulara cevap aramıştır. Dolayısıyla, Aristoteles’te insan ve devletin amacı birbiri ile yakından ilgilidir. Bu amaç, en iyi yaşama ve mutluluğa ulaşmadır. Bu bağlamda Aristoteles, *Nikomakhos’a Etik*’te insanın amacı olan mutluluğa nasıl ulaşabileceğini gösterirken; *Politika*’da ise en iyi yaşama yani mutluluğa ancak devlet denilen kurumsal birlikte gerçekleşebileceğini belirtir. Dolayısıyla bu makalede insan felsefesinin kurucu alanlarından olan etik ve politika temelinde Aristoteles’in düşünceleri ele alınmaya çalışılacaktır.

“Her sanat ve her araştırmanın, aynı şekilde her eylem ve tercihin de bir iyiyi arzuladığı düşünülür; bu nedenle iyiyi ‘her şeyin arzuladığı şey’ diye yerinde dile getirdiler.”²

Aristoteles’in *Nikomakhos’a Etik* adlı yapıtının ilk cümlesinde de belirtildiği üzere her felsefi sorgulama alanında bir iyi düşüncesi vardır. Dolayısıyla etik ve politika gibi insan felsefesinin temelini oluşturan alanlarda iyi düşüncesi araştırılır. Etik insan için iyi nedir, iyi yaşam nasıl gerçekleşir sorusunu ele alırken; politika ise devlet veya toplum için iyi olanın, iyi yaşamın ne olduğu üzerinde durur. Aristoteles’in her iki eseri olan *Nikomakhos’a Etik* ve *Politika* iyi yaşamın yani mutluluğun ne olduğunu ve nasıl gerçekleşebileceğini ele alır. Dolayısıyla bu iki alan birbirinin devamı niteliğindedir. Bunun en iyi örneği, Aristoteles’in *Nikomakhos’a Etik* eserinin devamı olarak *Politika* adlı eseri göstermesidir.

Aristoteles’te etik tek bir kişi için iyiyi araştırır. Oysa politika, toplumsal açıdan devlet için iyinin araştırılmasıdır. Bu doğrultuda MacIntyre *Ethik’in Kısa Tarihi* adlı yapıtında bununla ilgili olarak şunları ifade eder:

Ethika, mutluluk için hangi hayat formunun ve tarzının zorunlu olduğunu bize gösterir; *Politika* ise, bu hayat formunu mümkün kılmak ve muhafaza etmek için hangi teşkilat (*constitution*) formunun, hangi kurumlar kümesinin zorunlu olduğunu bize gösterir.³

Alıntıda da ifade edildiği üzere Aristoteles *Nikomakhos’a Etik* isimli yapıtında insanın nihai amacı olan en yüksek iyiye, mutluluğa nasıl ulaşabileceğini belirtir. *Politika*’da ise

¹ Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi.

² Aristoteles, *Nikomakhos’a Etik*, Çev. Saffet Babür, Ankara, Kebikeç Yayınları, 2005, s. 9.

³ MacIntyre, Alasdair, *Ethik’in Kısa Tarihi*, Çev. Hakkı Hünler & Solmaz Zelyüt Hünler, İstanbul, Paradigma Yayınları, 2001, s.66.

toplum, en iyi yaşam tarzı olan mutluluğa devlette ulaşacaktır. Dolayısıyla, Aristoteles'te kurumsal birlik olan devletin ve insanın amacı birbiri ile yakından ilgilidir. Bu amaç, en yüksek iyi ya da mutluluktur.

“Aristoteles'te devlet rastgele bir araya toplanmış bir yığın değildir; kendi kendine yerli yaşamı amaçlayan bir insan topluluğudur.”⁴ Benzer bir ifadeyle belirtecek olursak, devlet bir bakıma kendi kendine yeten, yurttaşların toplamıdır. Böylece devlet bireyi içine alıp daha büyük ve kapsamlı olmaktadır. “Aynı şekilde devlet için iyiyi araştıran politika da etik'e göre daha kapsamlı olmaktadır.”⁵ “Çünkü Aristoteles'e göre, devlet için iyi olanı araştırmak ve sorgulamak önemli ve amaca uygundur. İyi bir tek kişi için de istenen bir şeydir; ama kent/devlet/toplum için istenen iyi ve bunun araştırılması 'daha güzel ve tanrısal bir şeydir.’”⁶

Her ne kadar toplum için iyinin araştırılması daha güzel ve tanrısal bir şey olarak belirtilse bile bu durum birey için iyi olanın bertaraf edildiği anlamına gelmemektedir. Çünkü toplum içi istenen iyi aynı zamanda birey içinde istenmektedir. Yani toplum için istenilen ve amaçlanan iyi her ne ise bu birey için istenen iyiyi içine almaktadır. Aristoteles, bireysel iyiliği göz ardı etmeyip mümkün kıldığı için politika daha çok araştırılması gereken alan olmaktadır. Bu nedenle O, politikaya ayrı bir önem verip ahlakın politikadan sonra geldiğini belirtir. Ancak bu durum politikanın ahlaktan bağımsız olacağı anlamına gelmemektedir. “Tam tersine Aristoteles'te politika ahlaka tabi olmalıdır.”⁷ “Çünkü politikanın konusu insan için iyi olandır. Dolayısıyla Aristoteles'te insan için iyi olan toplum içinde aynı şey olmaktadır. Yani birey için iyi olanla, site veya devlet için iyiyi meydana getiren bir ve aynı şeydir”⁸

Belirli bir olanağa sahip olan insan doğası gereği ancak devlette kendini gerçekleştirip yeşertebilir. Bu nedenle Aristoteles'te devleti kurma süreci zorunlu değildir, insanların doğal gereksinimleri sonucunda oluşmuştur. “Devlet, herkesin aileleri ve akrabaları içinde iyi yaşamalarını, yani tam ve doyurucu bir yaşam sürmelerini olanaklı kılabilmek içindir. Devletin amacı, yalnızca yaşamayı olanaklı kılmak değil, yaşamaya değer bir yaşamı kurmaktır.”⁹ O halde Aristoteles'te devlet, insanın mutlu ve yaşamaya değer bir yaşam sürmesini ve kendini mükemmel bir şekilde gerçekleştirmesini sağlayan bir kurumdur. Bu nedenle devletin amacı insan için iyi yaşamayı olanaklı hale getirip yaşamaya değer mutlu bir yaşamı gerçekleştirmek için var olmalıdır. Aristoteles'in böyle düşünmesinin temelinde insanı politik bir hayvan (*zoon politikon*) olarak görmesi yatmaktadır. Bununla ilgili olarak Aristoteles *Politika* adlı yapıtının I. kitabının ikinci bölümünde şunları belirtir:

4 Aristoteles, *Politika*, Çev. Mete Tunçay, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2009, s.209-210.

5 Arslan, A., *İlkçağ Felsefe Tarihi 3: Aristoteles*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, s. 238.

6 Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, Çev. Saffet Babür, Ankara, Kebikeç Yayınları, 2005, s. 10.

7 Arslan, a.g.e, s. 240.

8 Aristoteles, a.g.e, s. 10.

9 Aristoteles, *Politika*, Çev. Mete Tunçay, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2009, s.83-85.

“Önümüzdeki, yalnızca bir işbirliği yapıp yapmama sorunu değildir; çünkü besbelli ki, insan arının ya da topluluk içinde (sürü halinde) yaşayan başka herhangi bir hayvanın olmadığı anlamda siyasal (politik) bir hayvandır.”¹⁰

Aristoteles'e göre, toplumsal bir varlık olan insanın toplumdan bağımsız bir biçimde tek başına yaşaması mümkün değildir. İnsan ancak kurumsal birlik olan devlette etkin bir özne olma olanaklılığına sahip olur. Belirli bir amaç doğrultusunda ortak bir iyi çerçevesinde eylemde bulunur. Bu bağlamda Aristoteles'in sosyal varlık olarak belirttiği insan, diğer felsefi öğretilerden farklıdır. Sözcüleri Hobbes'un insan öğretisiyle aynı değildir. Hobbes'a göre insan insanın kurdudur (*homo homini lupus*). Hobbes'un insan öğretisinde, insan kendi çıkarları doğrultusunda hareket eder. Başkalarından çok kendi iyiliğini düşünür. Tam tersine Aristoteles'te politik bir hayvan olarak belirtilen insan, kendi çıkarlarına göre eylemde bulunmaz. İnsan aile içinde var olarak hem kendi iyiliğini hem de başkalarının iyiliğini düşünerek yaşamını sürdürmeyi amaçlar. Toplum içinde var olarak, kendi potansiyelini etkin bir şekilde gerçekleştirir. Bu sayede devlet, birey için var olur. Çünkü bu insanın işlevi için olmazsa olmaz en önemli koşuldur. Bunun için devletin iyi olması gerekir. Çünkü Aristoteles'e göre hem kusurlu bir devlette hem de kötü yasalarla yönetilen toplumda bireyin yaşamı oluşturulamaz. Başka bir ifadeyle belirtecek olursak, “kötü bir devlette insan var olamaz; iyi bir devlette de kötü insanlarla kurulamaz.”¹¹

Aristoteles'in etik ve politikaya ilişkin öğretileri felsefe tarihinde oldukça önemli bir yere sahip olmuştur. Bu nedenle Aristoteles, etik ve politik çerçevede İlkçağ filozoflarından ayrılarak kendine özgü felsefesini oluşturmuştur. Sözcüleri bu dönemde etkin olan Sokrates ve Platon'un ahlak ve politikaya ilişkin görüşleri Aristoteles'ten farklıdır. Sokrates toplum ve devletle ilgili sorunlarla ilgilenmez. O, daha çok bireyin mutluluğunu temel alır. Platon'un felsefi öğretisinde ise idealar ve duyular dünyası vardır. Dolayısıyla ideal devleti düalist felsefeyle uyumludur. O, duyular dünyasını reddederek idealar dünyasına bağlı kaldığı için devleti de o doğrultuda oluşturur. Toplum ve devletin iyiliği bireyin iyiliğinden üstündür. Bu nedenle tek tek bireylerin mutluluğundan ziyade bütünsel olarak mutluluğun elde edileceğini belirtir. Bununla ilgili olarak Platon şöyle der:

“Biz devletimizi, bütün toplumumuza birden mutluluk sağlasın diye kuruyoruz. Yoksa bir sınıf, ötekilerden daha mutlu olsun diye değil... Şimdiye biz, bütün yurttaşlara mutluluk sağlayan bir devlet düşünüyoruz. Yoksa yurttan bazı kişileri seçip onları mutlu kılacak değiliz. Yurt baştan başa mutlu olacak.”¹²

Platon daha çok toplumun veya devletin iyiliği üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu nedenle topluma ilişkin genel geçer düşüncelere bağlı kalmıştır. Aristoteles'in devlet anlayışı ise insanların doğasına uygun bir biçimde, doğal gereksinimleri doğrultusunda oluşmuştur.

10 Aristoteles, a.g.e, s.9.

11 Erkızan, H. N., *Felsefe Ansiklopedisi: Aristoteles*, (Ed. Ahmet Cevizci), Cilt:1, İstanbul, Etik Yayınları, 2003, s.581.

12 Platon, *Devlet*, Çev. Sabahattin Eyüboğlu-M. Ali Cimcoz, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 1999, s.99.

Aristoteles, insanların becerileri, yaşamları, doğaları birbirinden farklı olduğu için devlet biçimlerini de o doğrultuda değiştirir. Öte yandan insanların yaşamlarına bakılarak en iyi yaşam nasıl olmalıdır sorusu üzerinde yoğunlaşır.

Aristoteles'e göre en iyi yaşamın araştırılması aslında insan doğasının araştırılması anlamına gelir. O halde insan doğasının bilinmesi insan için iyi olanın gerçekleştirilmesidir. Bu da ancak devlette mümkündür.

GÜNÜMÜZE İLİŞKİN ARİSTOTELES

Günümüz ve Aristoteles

Günümüzde etkin olan etik ve politika düşüncelerini daha iyi anlayabilmek için felsefe tarihine bakmak gerekir. Çünkü felsefi öğretilerin bilinmesi, günümüze ilişkin düşünceleri daha iyi anlamamıza yardımcı olacaktır. Dolayısıyla bu bölümdeki amacım Aristoteles'in etik ve politik öğretisi ışığında günümüze ilişkin düşünceleri irdelemeye çalışmaktır.

Günümüzde birçok etik anlayışı insan doğasından bağımsız bir biçimde oluşturulmuştur. Günümüz koşullarında iyi bir devlet denilince, devletin çok iyi yasa çıkarması, en iyi hukuk kurallarını oluşturması akla gelir. Ancak buna ilişkin şunu sormak mümkündür: Bireyin doğasının, gereksiniminin göz ardı edilen bir devlet anlayışında bireyin kendini gerçekleştirme ne derece mümkündür? Sadece yasa temeline dayalı, akıldışı kurallar koyan devlette bireyin mutluluğu hiçe sayılır.

Politik çerçevede genel geçer hukuk kurallarına bağlı olarak oluşturulan devlet biçimleri insanın kendini yeşertmesine olanak sağlamaz. Bu yüzden devletin asıl amacı bireyin mutluluğunu en iyi şekilde sağlamak olmalıdır. Çünkü en iyi devlet, insan için yaşamaya değer bir yaşamın olanaklılığını gerçekleştiren devlettir. En iyi hayat ise akıldışı temelde despotça (zoraki) hukuk kurallarının dayatılmadığı insanların mutluluğunun sağlandığı hayattır.

Aristoteles'te insanın kendine özgü işlevi vardır. Aristoteles'e göre insanın işlevinin ne olduğunun bilinmesi, insanın en iyi yaşamının ne olduğunun, nasıl gerçekleştirileceğinin bilinmesiyle yakından ilişkilidir. Çünkü insanın işlevi sadece yaşamak değildir, en iyi yaşamı gerçekleştirmektir. Bu da ancak iyi bir devlette mümkündür. Çünkü iyi bir devletin görevi insanların işlevini en iyi şekilde sağlayandır. Bunun için insan için iyi olan nedir bunu araştırmak gerekir. Bu iyi düşüncesi Platon'un belirttiği anlamda idealar temeline dayanan iyi değildir. Bu iyi Aristoteles'in deyimiyse ortak bir iyi çerçevesinde olan iyidir. Aristoteles'te toplum veya devletin iyiliği bireyin iyiliğinden üstündür. Toplum iyiliği olmaksızın bireyin iyiliğini gerçekleştirmek mümkün değildir. Ancak bu durum önceden de belirtildiği üzere bireyin iyiliğinin tamamen göz ardı edildiği anlamına gelmemelidir. "Aristoteles'in bu iyi düşüncesi modern çağda hâkim olan anti-liberal anlayışla karıştırılmamalıdır. Anti-liberal yani toplulukçu öğretisi olarak belirtilen anlayışta toplum iyiliği için bireyin iyiliği bertaraf edilir. Oysa Aristoteles'in önemle üzerinde durduğu nokta, bireyin

iyiliği ile toplum iyiliği arasında ayırım gözetmemesidir."¹³

Aristoteles, insan için iyi olan yaşamın ne olduğu sorusuna bakmak için insan yaşamını bütünsel olarak ele alır. Çünkü insan duyguları olan varlıktır. Dolayısıyla insan, duygulardan bağımsız devletin koyduğu yasalara göre açıklanamaz. Zaten bu yasa temelinde oluşturulan devlette insan mutlu olamaz. Aristoteles için devlet bireyin kendini gerçekleştirme için var olmak durumundadır. Bu nedenle insanın mutlu olması için, nitelikli bir yaşamı gerçekleştirme için gerekli olan ne varsa ona bakmak gerekir. H.Nur Erkızan bununla ilgili olarak şöyle der:

"İnsan kendi kendine iyi olamaz ve insan kendi iyisini tek başına gerçekleştiremez. O bir toplumu, kültürü, eğitimi, yasaları gerektirir. Ve her kültür buna bir yanıt olarak düşünülebilir. İşte burada yaşamayı (*zen*), birlikte yaşamayı (*suzen*) ve iyi yaşamayı (*eu zen*) birbirinden ayırt etmek gerekir. Aristoteles, insanın iyi yaşamak için devlet kurduğunu söyler, yoksa yaşamak için değil. Devlet eğer bunu gerçekleştirebiliyorsa işte o zaman yönetmelikler, evraklar toplamı olmaktan çıkarak asıl anlamda devlet olur. Ters bir durumda, o, yalnızca bir isim olarak kâğıttan bir devlettir ve yalnızca bir isim olarak vardır. Öyle ki; o, belki de gizlenmiş bir despotizm, yani efendilerin köleleri üzerindeki egemenliğinden başka bir şey değildir."¹⁴

¹³ Arslan, A. *İlkçağ Felsefe Tarihi 3: Aristoteles*, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, s. 238-240.

¹⁴ Erkızan, H.N. "Aristotelesçi Sosyal Bilim Anlayışı, Yaşamak (*zen*), Birlikte Yaşamak (*suzen*) ve İyi Yaşamak (*eu zen*)" *Felsefe ve Sosyal Bilimler (Felsefe ve Sosyal Bilimler Sempozyumu Bildirileri, Muğla Üniversitesi)*, Ankara, Vadi Yayınları, 2006, s. 69.